

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

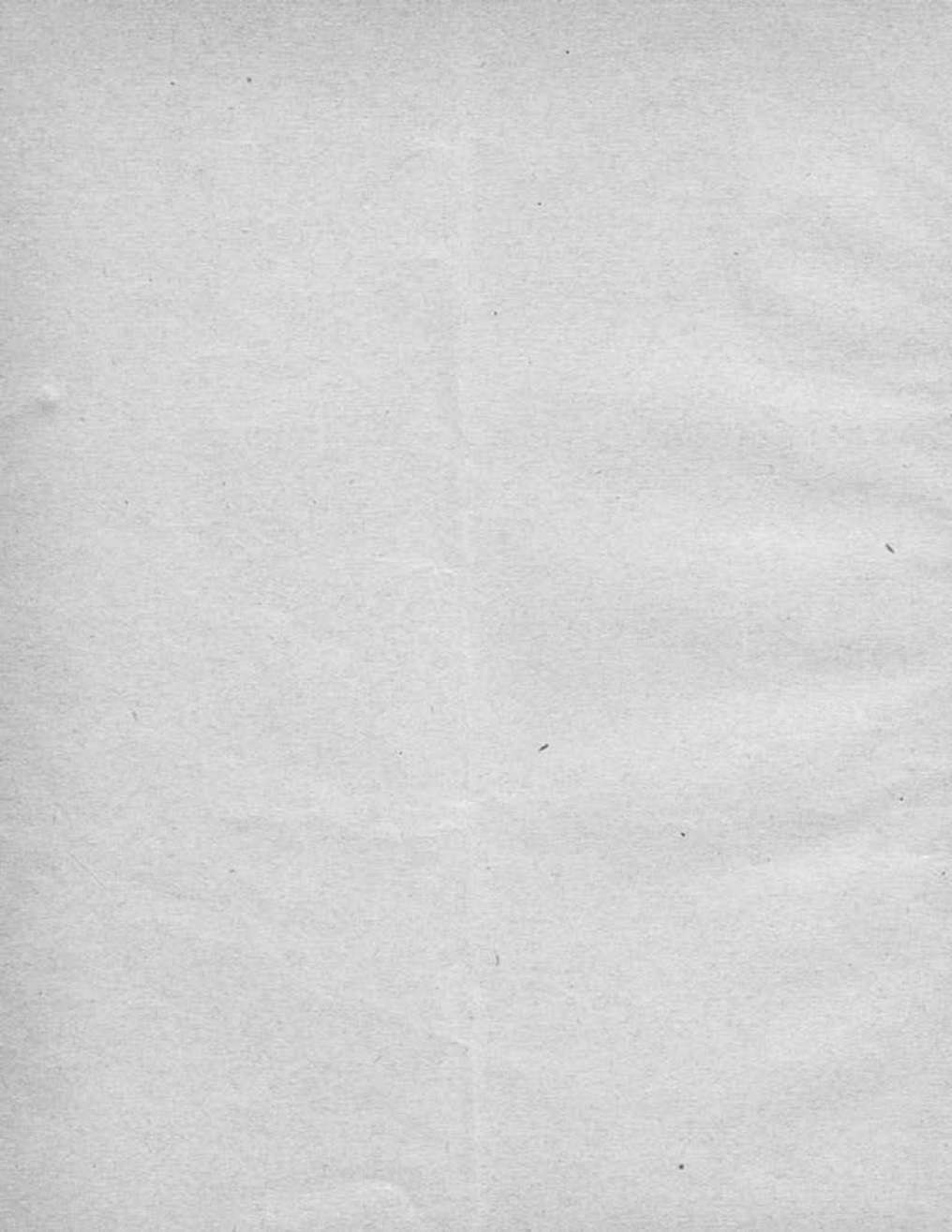
1939-40

DRAMA

1 A. MEDVED:
KACIJANAR

Din 2:50

030024834





GLEDALIŠKI LIST
NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1939, 40 **DRAMA** Štev. 1

ANTON MEDVED:

KACIJANAR

PREMIERA 23. SEPTEMBRA 1939

Pred nekaj leti bi bilo Narodno gledališče lahko praznovalo štiristoletnico smrti viteza Kacijanarja s to Medvedovo žaloigro, s katero letos otvarjamo sezono. Kacijanar spada v vrsto zgodovinskih mož, ki so v trenjih med habsburškimi vladarji in ogrskimi težnjami po neodvisnosti stali na proti-habsburški strani, ki so zavedno ali nezavedno stremeli tudi po hrvaški samostojnosti ter pripravljali in ustvarjali zavest jugoslovanske skupnosti. Ta sloviti vojskovodja iz turških obmejnih bojov je zaradi svoje proti-habsburške miselnosti, ki jo je pokazal v nasprotstvu med Dunajem in Janom Zapoljo, padel v nemilost; na Dunaju je bil vržen v ječo, iz katere je pobegnil ter se vrnil v obmejno Hrvaško, kjer je med plemstvom pričel snovati zaroto zoper Habsburžane. V stiski se je zvezal celo s Turki in sultan Soliman ga je povabil k sebi. Pred odhodom v Carigrad pa je bil v Kostajnici, v gradu Zrinjskih, zavrtno umorjen na zahtevo dunajskega dvora.

To tragično zgodovinsko usodo je A. Medved uporabil za svojo žaloigro. Pritegnila ga je predvsem zaradi svoje politične aktualnosti, zaradi protiaustrijske, uporniške, jugoslovanske volje, ki jo je slutil ali videl v Kacijanarjevi zaroti. Ta prvotni in osnovni stik s snovjo je za značaj drame odločil. Zaradi njega je poeta bolj zanimal Kacijanar kot zgodovinska volja in kot usoda kakor pa kot človek, kot osebnost ali značaj. Tako je nastalo delo, ki ni drama v najčistejšem smislu te besede, ki ni konflikt med osebnostmi, marveč je spopad med dvema širšima zgodovinskima voljama, v katerem ne ustvarjajo dogodkov toliko osebnosti, kolikor vzgibi temnih zgodovinskih moči, ki se nekako samo poslužujejo teh in teh ljudi. Kakor vsa podobna odrska dela, spada tudi Medvedov »Kacijanar« v vrst dramskih kronik, ki jih je treba razlikovati od pravih dram in tragedij.

Anton Medved ima svoje mesto v slovenski literaturi kot poet in kot dramatik na prehodu v moderno. V poeziji je ustvarjal večji del refleksivne, razglablajoče in moralno učeče stihe in pesmi, ki jih označuje nekoliko trda in težka, trezna dikcija. Njegov najvišji izraz se ne dvigne do poletov visoke umetniške fantazije, ki jo nosi in plemeniti globoko čustvo, marveč se največkrat osredotoči v kratke in jedrnate, miselno udarne sentence in splošne resnice. Točna kritika te vrste poezije je mojstrsko izražena v nekem Goethejevem pismu Schillerju, kjer pravi nekako takole: »Dovolili ste si zabavo, da ste v stihih izrazili vrsto filozofskih misli, kar je sicer dopustno, ni pa pravi smisel in namen poezije.« Ta Goethejeva opomba velja tudi za poeta, ki je avtor naše drame.

Toda kakor svojstva Medvedove poezije, ki je skopa in lapidarna, niso primerna za liriko, tako je njegov kratki, čvrsti in nelirični izraz koristen v drami, kakršna je »Kacijanar«. Ta neokitena dikcija je pravi govor v junaški drami in ker je sama po sebi nekoliko staro modna, ji je treba le še nekoliko stilistične volje in dialogi davnih

hrvaških vitezov dobe primeren arhaični prizvok. Medvedovi stih v »Kacijanarju« so zaradi tega nekako strogo lepi in zvene življenjsko in zgodovinsko prepričevalno.

Spomín na Goethejevo pismo Schillerju se v to razmišljanje o Medvedu in njegovem delu ni vrinil slučajno. Schillerjev vpliv na pesnika Kacijanarja je očiten. Medved je nedvomno pridno študiral tega dramskega mojstra in se je pri njem naučil marsičesa. Opirajoč se na svoj dramski instinkt, ki je pri njem nedvomen, si je Medved v tem svojem delu pridobil veliko odrsko učinkovitost in prepričevalnost, ki je tej viteški drami ne moreta vzeti ne nekoliko preprosta psihologija, ne preprostost konflikta, v katerem habsburška državna volja podre Kacijanarja brez velikih bojov in brez napetosti, kakor pomladni plaz povali samotno drevo. Vse te pomanjkljivosti prekrijeta jasnost in preglednost dogodkov in ubrana slikovitost prizorov, ki se vrste logično, smiselno, zanimivo. Medved ima zdrav odrski čut in je morda kot edini izmed naših dramatikov pokazal izrazit dar za tisto nekoliko primitivno slikanje v grobih črtah, ki v kratkih potezah podaja dogodke in obraze in ki tako živo prepričuje na odru.

S temi svojimi vrlinami je Medved ustvaril našo najboljšo klasičistično dramo oziroma dramsko kroniko, delo, v katerem se srečno združujeta nekoliko trezni poet in nadarjen dramatik. Če bi imel Medved priliko študirati gledališče in če bi se bil utegnil razviti tudi še človeško in umetniško, se pravi, če bi si bil priboril globlji pogled v življenje in človeško srce in si temeljiteje razjasnil naravo prave dramatike, bi se bil nemara povzpел do dramatika velikega formata. Nekateré odlike Kacijanarja, zlasti pa že poudarjena dramska tehnika slikanja, ga prav določno obljubljata. Te odlike mu dajejo nedvomno stalno pravico na odru Narodnega gledališča.

J. Vidmar.

A. Medved: Kacijanar

V stari režijski knjigi Medvedovega »Kacijanarja« stoji na prvi strani zapisano: »Št. 3450/pol. Dovoljeno. 10 — 12 — 1909.« Torej skoraj točno trideset let je minilo med krstno predstavo in prvo ponovitvijo.

Ako prebiramo to Medvedovo tragedijo ali morda boljše, kroniko o zasnovi in o propasti Kacijanarjevih načrtov, ugotovimo pred vsem eno. Ta mož, ta Anton Medved, o katerem kroži še danes marsikakšna šaljiva, včasih jedka anektoda, je bil pred vsem dramatik. Z izredno tenkim občutjem je znal izbirati snov — a izbrati pravo snov to pomeni izredno mnogo. — Zgodovina Slovencev mu je bila blizu in prav tako kot v drami »Za pravdo in srce« je našel v Kacijanarju ono, kar je mikalo, kar je ljubil in kar je tudi tehnično do-umel pravilno oblikovati.

*

Ne smemo pozabiti dobe, v kateri je Medved živel in ustvarjal. Zgodaj navedeni datum pové zgovorno, kje se je nahajalo tedaj slovensko gledališče. Dramatik bogme ni mogel pisati drame z navdušenjem in vnemo, če je vedel v naprej, da bo njegovo delo deležno dveh, kvečjemu treh uprizoritev. In tako je tudi Medved pisal dramo za knjigo in pred očmi ni imel odra. Naj bo že kakorkoli, ampak tudi največji, najgenijalnejši dramatik želi in zahteva odra, zahteva visoke šole, kjer se mu odkrivajo napake, kajti knjiga je eno, živa, utelešena beseda pa drugo.

*

Medvedu se pozna šola in učitelji in uzori. Ni si izbral najslabših in ako pazno sledimo gradnji njegovih dram, opazimo, da je poznal zelo, zelo dobro Shakespearja. Od njega se je naučil prepletati svoje

junake z zagonetkami, katerih je svet poln in ki podzavestno ravna-
najo usode.

Ali ne zveni shakespeareško, ko odgovarja Kacijanar mlademu
entuzijastu Töröku, na sodbo ljudstva:

Preprosti ljud je dete domišljije
Živeč v vsakdanjosti posebnost ljubi.
V življenje mož slovečih bajke vpleta,
zdaj čudesa dobrote, zdaj hudobe,
in strahoma si jih na sluh šepeče,
nevedi, da strmi v izrode svoje.

Vsak Shakespearjev junak bi lahko govoril te besede. — Razen
največjega dramatika, je Medved vidno čislal Schillerja in od njega
se je učil zanosa, romantike.

*

Tragedijo generala in viteza Kacijanarja prične avtor skoraj že
ob zaključku. Samo poslednji pokret — zarota — ta se izvrši in
propade in s tem propade tudi Kacijanar. Cesarstva in kraljestva,
vladarji si stoje zadaj za kulisami nasproti, zemljevidi se menjajo in s
pošastno grozo v srcu ugotavlja današnji človek, da se nič na svetu
ne izpremeni, da je oblast sila močnejšega, da potolče diplomat ar-
mado hrabrih vojščakov.

Ali se je miselnost izpremenila? Ni se! Ali je pa vse laž! In ven-
dar moramo verjeti z Medvedom Kacijanarju in njegovemu velikemu
snu:

Naš dom je lep in plodna so mu tla.
Od morja enega do drugega,
od sivih Karavank do Carigrada
zvene glasovi enega jezika.
O, slutnja mi bodočnost lepo slika,

da duh edinosti nekoč zavlada,
da zopet se vzbudi Ilirija
iz spanja dolgega mogočna, mlada.

Kako dobro storé take besede, posebno danes, ko so naše oči uprte
v nejasnost.

Tudi sicer najdemo v Kacijanarju mnogo mest, ki presenečajo s
svojo bistrovidnostjo in ki so prešla takorekoč v poslovico:

Kajne, kadar ponosi se obleka,
obrne se na drugo stran lahko?
ali: Sebičen mož obrača plašč po vetru.

Sodругu in prijatelju Kacijanarjevemu, mlademu Ivanu Zrinjske-
mu, pa položi Medved sledečo krilatico v usta:

Nesloga je kopala grob Slovenom,
odkar za svoj obstanek se bore.

Kaj porečemo k tem besedam? Zamislimo se pobožno nad to
resnico. —

*

Naša uprizoritev je skušala odvzeti Medvedovemu delu dolžine
in ohraniti v splošnem značaj kronike. Zato je unesla tudi sceno z
banom Nadaždom, ki se po Medvedu vrši na dvorišču, na oder, kjer
ban vidno preseneti zarotnike. Poleg tega retuša je primaknjeno k
karakterizaciji in osnovanju značaja morilca Hojziča, par potez. —
Ohranili smo v celoti Medvedov jezik, ki daje komadu svojevrstno
toplino in domačnost.

*

Pred tridesetimi leti je bila krstna predstava. Zanimalo bo, da je
igral tedaj Kacijanarja Verovšek, Nikolaja Zrinjskega Nučič, Ivana

Šimaček, Elizo Gusti Danilova, Katarino Wintrova in Hojziča Križaj. Režiral je Nučič. Od članov, ki so sodelovali tedaj, imamo v sedanjem ansamblu še Drenovca in Skrbinška. Škof Simon Erdöd prve uprizoritve hodi upokojen po Ljubljani, kot Danilo, uradnik Dahi je pa v Pragi — naš stari, slepi Franta Bohuslav.

*

»Kacijanar« otvarja sezono. V nas vseh so želje enake: da bi čim uspešneje vršili poslanstvo gledališča, zazibali včasih v zamišljenost našega poslušalca, mu izvabili solzo in sprostili včasih brige in skrbi v prijeten smeh.

Ost.

Iz „Hudičevega učenca“ B. Shawa

RIHARD: Essie, ali si kdaj slišala o osebi, ki ji pravijo hudič?

ANDERSON (*razsrjen*): Sramujtese, gospod, pred takim otrokom.

RIHARD: Z vašim dovoljenjem, predikant, ne vmešavam se v vaše pridige; ne segajte torej niti vi v moje. (*Essie*) Ali veš, kako mi pravijo, Essie?

ESSIE: Dik!

RIHARD: Da, Dik, pa še drugače. Pravijo mi: hudičev učenec.

ESSIE: Zakaj jim pa dovolite?

RIHARD (*resno*): Zato, ker je res. Vzgojili so me sicer v drugačni službi, toda že od vsega začetka sem slutil, da je moj naravni mojster, poglavar in prijatelj hudič. Spoznal sem, da je pravica na njegovi strani in da se svet plazi pred svojim zmagovalcem le iz strahu. Na skrivaj sem ga molil, in utrdil me je in rešil, da se mi ni zlomil duh v tej hiši otroških solza. Zapisal sem mu svojo dušo in

mu prisegel, da se hočem boriti zanj na tem svetu in da hočem stati pri njem na onem. (*Slovesno.*) Ta zaobljuba, ta zakletev je naredila iz mene moža. Od tega dne je tale hiša njegova hiša; in noben otrok ne bo več jokal v nji; tole ognjišče je njegov altar; in nobena duša se ne bo privijala v temnih večerih z grozo k njemu. Kateri izmed vas, dobrih ljudi, hoče vzeti tega otroka in ga rešiti iz hiše hudičeve?

JUDITA: Jaz. Morala bi tukaj živa zgoreti!

ESSIE: Saj mi ni treba tega. (*Odskoči s strahom, zapustivši Riharda in Judito, zroča v drug drugega.*)

RIHARD (*Juditi*): Varujte se, Rihard Dudgeon, pravica ...

RIHARD (*se obrne grozeče k njemu*): Varujte se sami! Še eno uro, in tukaj ne bo druge pravice kot vojna pravica. Korakal sem šest milj mimo vojakov, da sem prišel semkaj: pred poldnem bodo na trgu za upornike postavljena vešala majorja Swindona.

ANDERSON (*mirno*): Česa se nam je bati pri tem, gospod?

RIHARD: Več kot si mislite. V Springtownu je obesil napačnega moža; mislil je, da je stric Peter spoštovan meščan, zakaj Dudgeoni imajo dobro ime. Toda prvi njegov primer bo najboljši mož v mestu, o katerem je znana kaka uporniška beseda. In mi vsi smo uporniki; ali ne?

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

KACIJANAR

TRAGEDIJA V PETIH DEJAJIH. SPISAL ANTON MEDVED.

Scenograf: Ing. Franc

Scenska igralka: N. Štritof

Režiser: prof. O. Šest

Kacijanar, nekdanji kraljevski general	Levar
Grof Nikolaj Zrinjski	Drenovec
Grof Ivan Zrinjski	Jan
Grof Stjepan Frankopan	Skrbinšek
Janez Tah, graščak na Sosedu	Sever
Grof Blagaj	Daneš
Pekri	Tiran
Erdöd Simon, zagrebški škof	Kralj
Banfy	Bratina
Török	Brezigar

Zay	uradnika	Lipah
Dahi		Sancin
Hojžič		Jerman
Grabež	služabnika Zrinjskih	Sever
Ban Nadažd		Plut
Eliza, Kacijanarjeva žena		M. Vera
Skolasta, njena hči		V. Juvanova
Grofica Salamanska		Nablocka
Katarina, sestra Frankopanova		M. Danilova
Vukšinič		Novak

Godi se na Hrvaškem lovih Sosedu in Kostanjici

Blagajna se odpre ob pol 20.

zak ob 20.

Konec po 22.

